

MEHMET AKİF ERSOY'UN MİSİR'DA KALEME ALDIĞI FIR'AVUN İLE YÜZ YÜZE ŞİİRİ HAKKINDA DİNLER TARİHİ AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME *An Evaluation About Mehmet Akif Ersoy's Face To Face With Fir'avun Written in Egypt in Terms of the History of Religions*

Ahmet YILDIZ

Dr., Dinler Tarihi Araştırmacısı, ay920915@gmail.com, orcid.org/0000-0003-1167-9816

Araştırma Makalesi/Research Article

MakaleBilgisi

Geliş/Received: 18.03.2022
Kabul/Accepted: 20.04.2022

DOI:10.51592/kulliyat.1090028

ÖZ

Tarih boyunca Antik Mısır, insanlık tarihi, coğrafya vb. hususiyetlerinin yanı sıra dinler tarihi açısından bakıldığı zaman da dikkate değer bir özellikte olmuştur. Tarihin en eski devirlerinden itibaren Mısır, Nil nehrinin kendisine sunduğu bereketle verimli bir bölge olma özelliğini muhafaza etmiştir. Antik Mısırlıların kendi içlerinde geliştirdikleri din anlayışı Firavunların kudretleriyle birleşince günümüzde de varlıklarını sürdüren olağanüstü yapılar ortaya çıkmıştır. Bu yapıların başında Mısır piramitleri ile çoğunluğu Luxor ve Aswan şehirlerinde bulunan Kral Mezarları gelmektedir. Antik Mısırlılar, ölüm sonrası kendilerinin nasıl bir hayatın beklediği konusunda ilgilenmişlerdir. Bu ilgilenmenin neticesi olarak mumyalama, gösterişli ve sağlam mezar odalarının yapılması teknikleri gelişmiştir. Tabii ki mumyalama işlemi ve olağanüstü yapılarda olan mezar odalarına konulma umumiyetle firavunlar için mevzu bahis olmuştur. Geçmiş çağlardan beri Mısır'ın zengin ve tarihi özellikleriyle tarihçiler, seyyahlar, coğrafyacılar ilahiyatçılar, siyaset bilimciler ilgilenmişlerdir. Edebiyatçılar özellikle şairler Antik Mısır'ı şiirlerine konu etmişlerdir. Bu şairlerden birisi de Mehmed Akif Ersoy'dur. Mehmed Akif, Mısır'da 11 sene ikamet etmiştir. Şairin ülkedeki ikametinin bir mecburiyetten kaynaklandığı aşikârdır. Kişiliği, memleket meselelerine karşı hassasiyeti ve Millî Mücadele esnasında yaptığı fedakârlıklarla dikkat çeken Mehmed Akif Ersoy, karakter özellikleri bakımından da oldukça farklı bir portre çizmektedir. Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra Türkiye'deki yeni siyasi durum, özellikle İslamî kesime karşı takınılan tavırlar Mehmed Akif'i çok bunaltmaya başlamıştır. Çok sevdiği vatanında daha fazla duramayacağını anlamış ve Abbas Hâlim Paşa'nın davetiyle hayatının sonuna kadar yaşayacağı Mısır'a gitmiştir. Mısır'da ikamet ettiği on bir senelik zaman zarfında eskisi kadar verimli olmasa da edebiyatla uğraşmaya devam edip uhdesine verilen Kur'an mealini tamamlama çalışıp şiirler de yazmıştır. Aynı zamanda Kahire Üniversitesinde hocalık yaparak Türk dili ve edebiyatı dersleri vermiştir. Kahire'de kaleme aldığı şiirlerden birisi de "Fir'avun ile Yüz Yüze" şiiridir. Bu şiirde, antik Mısır'ın Kral Tanrılarında olan II. Amnofis'i konu etmiştir. Bu çalışmada Mehmed Akif Ersoy'un Mısır'a hareket sebep ve süreci üzerinde kısaca durularak dinler tarihi açısından dikkat çekici hususiyetlere sahip olan antik Mısır Kral Tanrılarında II. Amnofis'in Mehmed Akif Ersoy'un kaleminden şiire yansıtılmış özelliklerinin bir değerlendirmesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Mehmed Akif, Firavunla Yüz yüze, dinler tarihi.

Keywords

Mehmed Akif, Face to Face with the Pharaoh, history of religions.

ABSTRACT

Ancient Egypt throughout history, human history, geography etc. In addition to its characteristics, it has also been a remarkable feature when viewed from the perspective of the history of religions. Since the earliest periods of history, Egypt has preserved its feature of being a fertile region with the abundance offered by the Nile River. When the understanding of religion developed by the ancient Egyptians within themselves combined with the power of the Pharaohs, extraordinary structures emerged that continue to exist today. At the beginning of these structures are the Egyptian pyramids and the King's Tombs, which are found more in the cities of Luxor and Aswan. The ancient Egyptians were very interested in what kind of life awaits them after death. As a result of this interest, the techniques of embalming,

making ostentatious and robust burial chambers have been developed. Of course, mummification and putting them in burial chambers with extraordinary structures were generally a matter for the pharaohs. Since ancient times, historians, travelers, geographers, theologians, and political scientists have been interested in Egypt's rich and historical features. Writers, especially poets, have mentioned Ancient Egypt in their poems. One of these poets is Mehmed Akif Ersoy. Mehmed Akif lived in Egypt for 11 years. It is obvious that the poet's residence in the country is due to an obligation. Mehmed Akif Ersoy, who draws attention with his personality, sensitivity to the issues of the country and the sacrifices he made during the National Struggle, paints a very different portrait in terms of character traits. Immediately after the proclamation of the Republic, the new political situation in Turkey, especially the attitudes towards the Islamic section, began to overwhelm Mehmed Akif. He realized that he could not stay in his beloved homeland any longer, and at the invitation of Abbas Halim Pasha, he went to Egypt, where he would live until the end of his life. During his eleven years of residence in Egypt, he continued to deal with literature, although not as productively as he used to be. He tried to complete the translation of the Qur'an given to his master and wrote poems. He also taught Turkish language and literature at Cairo University. One of the poems he wrote in Cairo is the poem "Face to Face with Pharaoh". In this poem, one of the King Gods of ancient Egypt, II. He talked about Amnophis. In this study, the reason and process of Mehmed Akif Ersoy's move to Egypt is emphasized, and II. An evaluation will be made of the features of Amnophis reflected in the poem from the pen of Mehmed Akif Ersoy.

Atıf/Citation: Yıldız, A. (2022), "Mehmed Akif Ersoy'un Mısır'da Kaleme Aldığı Fir'avun ile Yüzyüze Şiiri Hakkında Dinler Tarihi Açısından Bir Değerlendirme", *Külliyat, Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 16(Nisan), 179-197.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Ahmet YILDIZ, ay920915@gmail.com

GİRİŞ

Mehmed Akif Ersoy, Türk toplumunun felaket yıllarında yaşamış, tartışmaların, kavgaların, toplumsal değişimlerin merkezinde olmuş bir şahsiyettir. 1873-1936 senelerinde yaşamış olan İstiklâl şairi, bu bakımdan II. Abdülhamit dönemi (1876-1908), İttihad-Terakki yılları (1908-1915), I. Cihan Harbi (1914-1918), Mütareke yılları (1918-1920), İstiklâl Harbi (1919-1921) ve Cumhuriyet Dönemi (1923 sonrası) toplumumuzun yaşadığı bütün sıkıntıların ve acıların içerisinde bulunmuştur. Onun safahatta yer alan şiirleri, yazıldıkları dönem de göz önüne alınırsa bu toplumsal değişimlerin ve acıların ürünü olarak değerlendirilebilir (Çelik, 2017: 21).

Kısaca içinde yaşadığı toplumun inanç, ahlâk, dinî değerleri, birlik ve beraberliğiyle yakından alakadar olan Mehmed Âkif'in şiirlerinde bu vaziyet açıkça görülmektedir. Kendisi memleketin birlik ve beraberliğini tehlikeye atacak girişimleri özellikle ırkçılık gibi tutum ve davranışları şiirleri yoluyla reddetme yoluna gitmiştir. Şiirlerinde İslam tarihiyle alakalı önemli şahsiyetlere yer vermiştir. Özellikle Safahat'ın birinci bölümünde yer alan Kocakarı ile Ömer şiirinde olduğu gibi... Mehmed Âkif'in İslam öncesi tarihî ile alakalı olarak kaleme aldığı Firavun ile Yüzyüze şiirinde kadim Mısır medeniyeti hususiyetlerinin Mehmed Âkif'in kaleminden şiire yansımış şekliyle karşılaşmaktayız. Bu şiiri, Âkif, Mısır'da Krallar Vâdisi olarak isimlendirilen bölgeye yaptığı bir seyahat neticesinde gözlemlerini duygularıyla birleştirerek kaleme almıştır.

Şiirin kaleme alındığı mekân, Mehmed Âkif'in öncesinde zaman zaman gittiği sonrasında ise uzun sürecek gönüllü sürgün senelerini geçirdiği Mısır'dır. Mehmed Âkif'in sürgün hayatına sebep olan gelişmelerden ana hatlarıyla bahsetmenin yerinde olacağı kanaatindeyiz.

İstiklâl Harbi'nin manevi mimarlarından olan Mehmed Akif Ersoy, harbin zorlu zamanlarında herhangi bir maddi karşılık beklemezsiniz; bilakis para ödülü verileceğini öğrenmesi üzerine tüm taleplere karşılık millî marş yarışmasına katılmayı reddeder. Sonunda yarışmaya katılıp kazanması durumunda para ödülünü reddedebileceği konusunda kendisine teminat verilmesi üzerine TBMM'de okunup ayakta alkışlanarak "İstiklâl Marşı" olarak kabul edilen meşhur şiirini kaleme alır. İstiklâl Harbi'nin muzafferiyetle neticelenmesi sonrasında Cumhuriyetin ilanı ve yeni anayasa ile birlikte memleket dâhilindeki yeni konjonktürel durumdan kaynaklı bazı hadiseler Mehmed Akif'i rahatsız etmeye başlamıştır. Bu hadiselerden dikkate değer olanları O'nun Arnavut mensubiyetinin sürekli gündemde tutularak kendisinin aşağılanması, İslamî hassasiyetinden dolayı yobazlıkla itham edilmesi vb. hususlardır. Ayrıca Şairin istihbarat kuvvetleri tarafından takibata uğraması da kendisini rahatsız eden fevkalade hadiselerden birisidir. Bu tür durumlar karşısında daha fazla dayanamayan şair, memleketi terk ederek Mısır'ın başkenti Kahire'ye yerleşir.

Günümüzde de Ortadoğu ve Arap dünyasının siyaseten lideri konumunda olan Kahire, tarihinin tüm devrelerinde olduğu gibi XIX. yy'ın son çeyreği ve XX. yy'ın ilk çeyreğinde Osmanlı Devletini ve yeni kurulan Türkiye'yi de ilgilendiren önemli gelişmelere sahne olmuştur. Özellikle XX. yüzyılın ilk çeyreğinin bitiminde Kahire'nin önemli bir misafiri olmuştur. Bu misafir, Türkiye İstiklâl Marşı şairi Mehmed Akif Ersoy'dur. Ülkesinde karşılaştığı incitici muamelelere karşı daha fazla dayanamayarak yakın dostu Abbas Halim Paşa'nın samimi davetiyle kalıcı olarak Mısır'a gider ve başkent Kahire'ye yerleşir. Mehmed Akif Ersoy'un gönüllü sürgün senelerini geçirmek üzere Kahire'ye gidişi aslında ilk ziyareti değildir. Mehmed Akif, daha önceden de Kahire'ye bazı ziyaretlerde bulunmuştur.

- *I. Dünya Savaşı öncesi 1914 Mısır ve Hicaz seyahati "El-Uksur'da"¹ şiiri bu zamanda yazılmıştır. 15 kanun-ı sâni 1914*
- *1923 Abbas Halim Paşa'nın davetiyle Mısır ziyareti. 1924 baharında dönüyor.*
- *1925 Eylül-Ekim gönüllü sürgüne gidiyor (Kalyon, 2017: 126).*

Mehmed Akif Ersoy 1925 yılı Eylül – Ekim ayından itibaren sürekli Mısır'da yaşamaya başlıyor. İkamet ettiği yer Hilvan'dır. Hilvan, Kahire'ye 25-30 km uzaklıkta kalabalık nüfuslu bir yerleşim birimidir (Kalyon, 2017:126).

Kahire Üniversitesi Türk Edebiyatı Hocası

Kahire'de kaldığı on bir yıllık zamanın önemli bir kısmında işsiz kalan Mehmed Akif'e Kahire Üniversitesi Profesörlerinden Abdülvahhab Azzam tarafından aynı üniversitede hocalık teklif edilir. Teklifi büyük bir memnuniyetle kabul eden şair, Kahire Üniversitesinde ders vermeye başlıyor. Mehmed Akif'in çalıştığı bu üniversite hakkında Abuzer Kalyon bir çalışmasında şu malumatı vermektedir:

Mehmed âkif Ersoy, Mısır'da Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde ders vermiştir. Bazıları Mehmed Akif'in çalıştığı Kahire Üniversitesini, El-Ezher Üniversitesi ile karıştırmaktadır. Bu tamamen yanlıştır.

¹ El-Uksur, bugünkü adıyla Luksor (Luxor) diye bilinen şehir. Mısırlılar "El-Uksur" tabirini tercih etmektedirler. Batıların kullandığı kelime ise Luxor'dur. Bu kent, Kahire'ye yaklaşık 600 km mesafededir. Şehir, Mısır'ın güneyinde bulunmakta; buranın özelliği Firavun dönemine ait yapılar ve kral mezarları bulunmaktadır. Bu bölgede Eski Mısır'ın tarihini yerinde görme imkânı bulunmaktadır. (Kalyon, 2017: 126).

Mehmed Akif, El-Ezher'de çalışmamıştır. Ezher şeyhliği ile iyi diyaloglar kurmuştur; ama herhangi bir görevlendirme ile bu üniversitede çalışmamıştır. Ezher'deki isteklere Türk Dili ve edebiyatı sohbetleri yapmış olabilir. Bu ihtimal dâhilindedir. Mehmed Akif'in çalıştığı üniversite, bazı kimseler tarafından Kahire Üniversitesi, bazıları tarafından da Camiatü'l-Mısriyye olarak adlandırmaktadır. Bu adlandırmaların her ikisi de doğrudur. Bugün Kahire Üniversitesi (Cairo University) olarak bilinen kurumun geçmişteki adı Camiatü'l-Mısriyye idi. "camia" kelimesi Arapçada üniversite anlamına gelmektedir. Söz konusu bu üniversiteye Mısır'daki kraliyet döneminde Kral Fuad Üniversitesi de denmiştir. Halk arasında Kahire yerine hala "Mısır" kelimesi de kullanılmaktadır. Mehmed Akif Ersoy'un uzun yıllar öğretim üyeliği yaptığı bu üniversitenin bir amfisine 2008 yılında adı verildi. Kahire Üniversitesi yöneticilerinin Türkiye'ye yaptıkları bu jest takdire şâyândır (Kalyon, 2017: 127).

Mehmed Akif Ersoy'un Mısır'daki Muhiti

Mehmed Akif Ersoy, Kahire'de kaldığı uzun seneler içinde Mısır'ın ilmî muhiti ve İhvan-ı Müslimin camiasından pek çok şahsiyetle tanışarak dostluklar kurmuştur. Bu şahsiyetlerin başında hâmililiğini yapan Abbas Halim Paşa'dan ve yakın arkadaşı, sırdaşı olan Yozgatlı Müderris İhsan Efendi'den icmalen bahsetmenin yerinde olacağı kanaatindeyiz.

Abbas Halim Paşa

Abbas Halim Paşa, 1866'da Kahire'de dünyaya gelmiştir. Babası, Mısır valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın oğullarından Halim Paşa'dır. Halim Paşa, Hidiv İsmail Paşa ile arası açılınca İstanbul'a yerleşmiş, oğulları Abbas ve Sait'i İstanbul'da yetiştirmiştir. Abbas Halim Paşa, Danıştay üyeliği dâhil olmak üzere pek çok üst düzey görevlerde bulunduktan sonra, kardeşi Sait Halim Paşa'nın sadrazamlığı sırasında bir yıl kadar Bursa valiliği görevinde bulunmuştur. 1915 yılında Nafia Nâzırı (Bayındırlık Bakanı) olmuştur. Sait Halim Paşa'nın istifasının ardından kabineden ayrılmıştır. İstanbul'un işgalinden sonra İngilizler tarafından iki yıllığına Malta'ya sürülmüştür. Sürgünden döndükten sonra bir süre İstanbul'da yaşayıp tekrar Mısır'a dönmüştür. Mehmed Akif Ersoy'un yakın dostudur. Aynı zamanda çocuklarının hocası olan Mehmed Akif ile dostluğunu ömür boyu sürdürmüştür. Onun daveti üzerine ömrünün son yıllarını Mısır'da geçiren Akif; "El-Uksur'da" şiirini ona ithaf etmiş, ayrıca kendisine hitaben iki manzum tebrik ile "Arıza" isimli iki de manzume yazmıştır. Abbas Halim Paşa, 1934 yılında vefat etmiştir. Abbas Halim Paşa'nın vefatı Mehmed Akif Ersoy'u çok üzmüştür. Mısır'daki en büyük destekçisini kaybetmenin Mehmed Akif'teki iç burukluğunu anlatmada kelimelerin kifâyetsiz kalacağı açıktır... Dostundan ayrılmak Onu âdeti tarifsiz kederler içinde bırakır. Abbas Halim Paşa'nın dünyaya veda etmesi üstadı derinden yaralamıştır. Hemen dostunun evine giderek birkaç saat içinde hatmini tamamlamıştır. Sonra boynuna sarılarak; "Cânan niçin gittin?" der. Gözyaşları içinde defnettikten sonra, evine döndüğünde Mısır'da duramayacağını anlamış; Paşa'nın vefatı ona, babası ardından "on dört yaşında tattığı öksüzlük acısını, ikinci defa" tattırmıştır.²

İhsan Efendi³

Memleketinden Mısır'a doğru gönüllü sürgün hayatı için seyahate çıkan Mehmed Akif Ersoy vapurda Mısır'a ilim tahsili için gitmekte olan Yozgatlı bir gençle tanışır. Mehmed İhsan (Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu'nun babası). Yozgatlı bu genç (ilminden dolayı ileri zamanlarda Yozgatlı müderris İhsan Efendi olarak vasıflandırılacaktır) Ezher Üniversitesi Usulî'd-Din kürsüsünde İslamî ilimler hususunda fevkalade bir eğitim alır. Üstün bir muvaffakiyetle mezun olduğu El-Ezher'den sonra Sultan I. Mahmud tarafından yaptırılan Sultan Mahmud Medresesinde müdürlük ve hocalık vazifesini ifa etmiştir. Mehmed Akif Ersoy, İhsan Efendi'nin vazife yaptığı Medresesindeki odasında oldukça fazla vakit geçirmiştir. Mehmet Akif'in Mısır'da tamamlamaya çalıştığı Kur'an mealiyle İhsan Efendi ile birlikte son şeklini vermek üzere önemli değerlendirmelerde bulunmuştur. İhsan Efendi,

² M. Ertuğrul Düzdağ, Mehmet Âkif Ersoy, Kaynak Kitaplığı, İstanbul 2004, s.143-144

³ Teferruatlı bilgi için bkz. Ekmeleddin İhsanoğlu, Kaybolan Dünyadan Nurlu Bir Sima, Yozgatlı İhsan Efendi (İstanbul: Doğan Kitap, 2018).

aynı zamanda Kahire'nin modern bir devlet üniversitesi olan Ayn-Şems Üniversitesindeki Türk Dili ve Edebiyatı bölümünün kurucusudur.⁴ İhsan Efendi'nin Mısır'daki Türk dili ve edebiyatına hizmetleri oldukça fazladır.⁵ Mısır Millî Kütüphanesinde (Darü'l-Kütübü'l-Mısriyye) bulunan yaklaşık 5.000 civarındaki Türkçe yazma eserin katalogunun hazırlanmasında önemli görevler almıştır. Bu katalog, Prof. Dr. Nasrullah Mübeşşir Tırâzî ve Prof. Mehmed İhsan Abdülaziz⁶ingayretleriyle hazırlanarak yayımlanmıştır. -⁷-İslam milletleri edebiyatlarının on binlerce ciltlik eserlerini ihtiva eden Mısır Millî Kütüphanesi⁹ (Dârü'l-Kütübü'l-Mısriyye)'nin mühim bir özelliği de Türk dili ve edebiyatının şaheserlerinden olan Kutadgu Bilig'in el yazması üç nüshasından birisinin de bu kütüphanede muhafaza edilmesidir.¹⁰

Mehmet Akif Ersoy'un Mısır'da maddi imkânsızlıklar başta olmak üzere çok sıkıntı çektiği aşikârdır. Üstadın Kahire'deki ıstırabını gözler önüne seren duygularını ihtiva eden kendi mısraları çok anlamlıdır. Aşağıdaki mısraları kızı Cemile'ye gönderdiği fotoğrafının arkasına yazmıştır.

*Şu serilmiş görünen gölgeme imrenmedeyim
Ne saadet, hanî ondan bile mahrumum ben.
Daha yıllarca eminim ki, hayatın yükünü
Dizlerim titreyerek çekmeye mahkûmum ben.
Çöz de artık yükümün kör düğüm olmuş bağıni;
Bana çok görme ilâhî bir avuç toprağını!*

Fotoğraftan ve hüzünlü ifadelerden etkilenen Cemile, "Ah babacığım ne hale gelmişsin!" diye mektup yazmıştır (Eşref Edip, 1962: 248).

Mısır'ın başkenti Kahire'nin yaklaşık 30 km. mesafesinde bulunan Hilvan'da on bir sene kalan Mehmed Akif Ersoy, vefatına kısa bir süre kala İstanbul'a gelir ve hayata veda eder. Mehmed Akif'in hastalık evresinde kaldığı apartman, Mısır apartmanıdır.

Mehmet Akif Ersoy, Kahire'de kaldığı gönüllü sürgün senelerinde de sıkıntılara rağmen edebiyat ve şiirle ilgilenmeye devam etmiştir.¹¹

⁴ Mehmet İhsan Efendi, DİA, c.28, s. 490-491

⁵ Bkz. Doğan Averbek, G. (2019). Yozgatlı İhsan Efendi'nin Türk Dili ve Edebiyatı Sahasındaki Faaliyetleri, Hikmet- Akademik Edebiyat Dergisi , (10) , 47-74 . DOI: 10.28981/hikmet.531722

⁶Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu'nun babası.

⁷ Abuzer Kalyon, Filiz Kalyon. Mısır'daki Türkçe El Yazmaları Hakkında Görüşler. International Journal Of Languages' And Education, 3(1-10) Germany, 2015

⁸ Hayatı hakkında bkz. Abuzer Kalyon, "Mısır'daki Türkçe Yazma Eserlerin Durumu ve Bunları Gün Işığına Çıkaran Şahsiyetler", İlim ve İrfan Yolun Bir Hezarfen: Ekmeleddin İhsanoğlu'na Armağan, İstanbul, 2021, s. 357.

⁹ bkz. Altan Çetin, Mısır Milli Kütüphanesi ve Buradaki Türkçe Yazma/Basma Eserlere Dair, Kitaplar İle Geçen Bir Ömür Mustafa Vedat Sönmez'e Armağan Kitap ve Kütüphane, Efeakademi Yay. İst. 2021, s. 240-249.

¹⁰ Abuzer Kalyon-Filiz Kalyon, "Kutadgu Bilig'in Kahire Nüshası ve Mısır Millî Kütüphanesinde Bulunan Türkçe Yazma Eserlerin Mahiyetleri", Yazılışının 950. Yılı Anısına Uluslararası Kutadgu Bilig ve Türk Dünyası Sempozyumu, 3-5 Ekim 2019 Ankara/Türkiye, Sempozyum Bildiri Kitabı, s. 131.

¹¹ Mehmet Akif'in Mısır Hayatı ile alakalı bkz.: A. Kalyon, Mehmet Akif Ersoy'dan Seçmeler, Ankara: Akçağ Yay. 2012; Abuzer Kalyon, Mehmet Akif Ersoy'un Mısır Günleri, 80 Yıl Sonra Mehmet Akif Ersoy, Ankara: TYB Yay. 2017; M. E. Düzdağ, Mehmet Akif Mısır Hayatı ve Kur'an Meali, İstanbul: Şule Yay. 2015; Zeynep Gözde Kozlu, "Mehmet Akif Ersoy'un Mısır Hayatı ve Mısır'da Yazdıkları", Researcher: Social Science Studies (2018) Cilt 6 / Sayı 4, s. 431-445; Filiz Kalyon, "Mehmet Akif'in Mısır'da yazdığı şiirler, Mehmet Akif'in Bazı Şiirlerinde Mısır Yansımaları"; New Era International Journal Of Interdisciplinary

Şairin Mısır'da yazıp Safahat'a dâhil ettiği şiirleri başlıklar hâlinde şu şekilde sıralamamız mümkün:

- Firavun ile Yüz yüze (1923)
- Şehidler Abidesi –Hilvan 1924
- Vahdet, Hilvan – 1924-1925
- Gece – Hilvan - 1925
- Hicran – Hilvan – 1925
- Secde – Hilvan – 1925
- Hüsam Efendi Hoca – Hilvan – 1925
- Bir Arıza – Hilvan – 1929
- Bir Gece – Hilvan – 1928
- Ne Eser ne semer – Hilvan – 1930
- Derviş Ahmed – Hilvan – 1930
- Said paşa İmamı – Hilvan – 1931
- Resmim İçin – Hilvan – 1931
- Nefsi Nefsi – Hilvan – 1932
- Yaş Altmış – Hilvan – 1932
- Nevruz'a – Hilvan – 1932
- Nerdesin – Hilvan – 1932
- Tek Hakikat – Hilvan – 1933
- Hayat Arkadaşıma (yer ismi belirtilmemiş)
- Sanatkâr – Hilvan – 1933 (Şerif Muhiddin'le ilgili.)

“Fir'avun ile Yüz Yüze” Şiirinin İhtiva Ettiği Dinler Tarihi Ögeleri

Genç bir disiplin olan dinler tarihi, din felsefesinin kullandığı normatif (kural koyucu) metodun dışında din bilimlerinin kullandığı bütün metodlara gereğine göre müracaat etmektedir. Dinler tarihinin kendine has bir nitelendirici (deskriptif) metodu olmakla birlikte tarih, filoloji, karşılaştırma ve fenomenolojik metotları da kullanabilmektedir. Son yıllarda dinler tarihi araştırmacıları dinler tarihi metodolojisine yorum teorisini de ilave etmeye çalışmaktadırlar. (Yıldız, 2055: 18).¹² Dinler tarihi açısından ehemmiyeti olan bazı olay ve figürlerin şiirlerde de mevzubahis edildiklerine şahit olmaktayız. Bu figürlerden birisi de Antik Mısır Firavunlarından olan II. Amnofis'tir. Yaşadığı devrin bu kudretli firavunu, hüküm sürdüğü bölge ile birlikte mumyalanmış hâliye Mehmed Âkif'in şiirinde konu edinilmiştir.

Social Researches, Year 6 (2021)Vol:7 Issued inMARCH, 2021 s. 11-19; Abuzer Kalyon, “Mehmet Akif'in Kur'an Meali'nin Serüveni”, New Era InternationalJournal Of Interdisciplinary Social Researches, Year 6 (2021)Vol:7 Issued in MARCH, 2021 s. 1-10; Özlem Fedai. (2021). Mehmet Âkif Ersoy'un Şiirlerinde Telkin, Tenkit, Telmih Unsuru Olarak Mekân ve Tasvirler. Dil ve Edebiyat Araştırmaları, Mehmet Akif ve İstiklal Marşı, 55-83 . DOI: 10.30767/diledeara.1048641

¹²Konunun teferruatı için Prof. Dr. Mehmet Aydın danışmanlığında tarafımızdan hazırlanan doktora tezine bkz. Kur'an-ı Kerim'de Felaketlerle Karşılaşan Toplulukların Helâk Nedenlerinin Dinler Tarihi Açısından Tahlili, Selçuk Üniv. Sos. Bil. Enst. Doktora Tezi, 2000.

Mehmed Akif Ersoy'un Kahire'nin Hilvan semtinde oturmakta iken kaleme aldığı şiirlerden olan *Fir'avun ile Yüz Yüze* şiirinde Mısır firavunlarından II. Amnofis'ten bahsedilmektedir. Mehmed Âkif'in Amnofis telaffuzuyla aldığı firavun ismi, literatürde Amenofis şeklinde de geçmektedir.¹³Mehmed Akif 215 beyitlik uzun şiirde Amnofis'in gömüldüğü yer olan Karnak'a grup olarak yaptıkları bir seyahatteki izlenimlerini şiire yansıtmaktadır. Şiirde eski Mısırlıların Tanrı Kral olarak addettikleri II. Amnofis'in mezarı ve mumyası bu şiirde işlenmektedir. *Fir'avun ile Yüz Yüze*, Firavun medeniyetinin şiire konu edilmesi açısından dikkat çekicidir. Şiirde dinler tarihi açısından değerlendirilmesi gereken ibareler bulunmaktadır. Şiir, "Fahrü'n-nisâ Emîre Hadice Hanımefendi Hazretlerine"¹⁴ ifadesiyle Abbas Halim Paşa'nın hanımına ithaf edilmiştir. Abbas Hâlim Paşa ve ailesinin çileli yıllarında Mehmed Akif Ersoy'a olan desteğine yukarıda değinilmiştir.

Bu 215 beyitlik uzun şiir, Safahat'ın yedinci kitabı olan Gölgeler'e dâhil edilmiştir. Gölgeler, El-Zilâl ismiyle Kahire'de neşredilmiştir.¹⁵-Mehmed Akif'in Mısır'da kaleme aldığı şiirler içinde Firavun ile Yüz yüze farklı bir ehemmiyet arz etmektedir. Bu şiirde şair, okuyucularını Mısır'ın binlerce yıllık tarihî gerçekleriyle yüzleştirmektedir. Bir şekilde de Firavun medeniyetini sorgulama yoluna gitmektedir.

Firavun Medeniyetinin Önemli Bir Merkezi Olarak Karnak

Şiirde mevzubahis edilen Karnak, dünyadaki en büyük antik dini mekân olma özelliği taşımaktadır. Bu bağlamda şiir, dinler tarihi unsurlarının işlenmesi açısından farklılık arz etmektedir. Karnak, şiirin, 12. mısraında geçmektedir:

*O, belki yetmiş asırlık, mehîb "Karnak"lar;
O, belki yetmiş yüzyıllık ihtişamlı Karnak'lar*

Mehmet Akif, burada Karnak hakkında kullandığı "yetmiş asırlık" ifadesiyle Mısır'ın yedi bin yıllık tarihinden bahsetmektedir. Mehmet Akif'in şiirinde ifadesini bulan "mehib Karnak" yani ihtişamlı karnak, günümüzde de tüm gösterişiyle ayaktaadır.

Karnak mıntıkasının en önemli hususiyetlerinden birisi de Amon Tapınağı'nı barındırmasıdır. Firavun medeniyetinin çok eski zamanlarındaki yapılarından olan Amon tapınağı Tanrı Kral yani tanrı ve aynı zamanda da kral olarak kabul edilen Amon Ra adına inşa edilmiştir. Tapınak, Luxor şehrinin takriben 2,5 km mesafesinde olan El-Karnak yerleşim biriminde yapılmış büyük tapınaktır. Amon Ra, Mısır'ın "Güneş Tanrısı" olarak da kabul edilmektedir.

Şair, şiirin ilk mısralarıyla sanki bir an önce Vadiye (Krallar vadisi) ulaşmak düşüncesindedir:

*Şu bağlı yelkeni çözsük de nehri atlayarak,
Biraz da karşiki vâdîye doğru yollansak.*

¹³Literatürde "Amenofis" olarak geçtiği kaynaklardan birisi için bkz.Gökçe Yılmaz Çilingir, Amarna Çağı Firavunları Zamanında Eski Yakınoğu, Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2019.

¹⁴Kadınların övücü Prenses Hadice Hanımefendi Hazretlerine

¹⁵bkz. M. A. Yekta Saraç, Mehmet Akif'in Gölgeler'inin Arapçaya Tercümesi ve İbrahim Sabri Efendi, İlmî Araştırmalar Dergisi, 5 (1997): 247-258.; İhsanoğlu, E., Kalyon, A ve Kalyon, F. (2021). Sürgünde Unutulan Türk Şairi İbrahim Sabri Mısır Dânele-ri'nden Seçmeler, İstanbul: Kabalıcı Yay.

demektedir. Söz konusu bu vadide Mısır'ın binlerce yıllık tarihi gizemi söz konusudur. Mehmet Akif de bu binlerce yıllık tarihin izlerini, hatıralarını barındıran Kral mezarlarıyla dolu vadiyi bir an önce görmek istemektedir.

Talimat verircesine, yanındakileri şevke getirmek istercesine konuşmaktadır:

*Gelin gecikmeyelim, tam zamanı yolculuğun.
Kürekler işlesin öyleyse, durmadan gideriz.*

Kral mezarlarıyla dolu vadiye Nil yani nehir yolculuğuyla gitmektedirler. Şiirin altıncı mısraında:

Fakat, bu "Nîl-i mübârek" mezar kadar hissiz:

geçen "Nîl-i mübârek" ifadesiyle de Nil nehrinin verimlilik ve ve coğrafi kıymetinden söz etmektedir. Nil, tarih boyunca hep değerli olmuştur. Yunanlı tarihçi Herodot, Mısır için "Nîl'in aramağanı" ifadesini kullanmıştır. Afrika'nın pek çok devlet ve bölgesinde susuzluk yaşanırken Nil, geçtiği yerleri âdeta ihya etmektedir. Mısır'ın da içinde olduğu Nil'in geçtiği ülkeler şunlardır:

1. Etiyopya, 2. Sudan, 3. Mısır, 4. Uganda, 5. Demokratik Kongo Cumhuriyeti, 6. Kenya, 7. Tanzanya, 8. Ruanda, 9. Burundi, 10. Güney Sudan

Teb Şehri

Antik Mısır Tarihinde Mühim Bir Yere Sahip olan Teb şehri de şiirde geçmektedir. Teb, şehriyle alakalı olarak Egyptology (Mısır Bilimi) ile alakadar olan araştırmacılar öteden beri değişik bilimsel çalışmalar ortaya koymuşlardır. Binlerce yıl öncesinin ihtişamlı başkenti olan Teb, günümüzde harabe hâline dönüşmüştür. Mehmet Âkif, şiirinde Teb'den de bahsetmektedir.

*Alınların biriken kanlı, terli hüsrânı:
Şu "Teb" harâbesinin dalga dalga umrânı
Şu, sermediyyeti hâlâ sayıklayan, âsâr,
Ki hây u hây-ı medîdiyle inlemişti civâr...
Bugün, sütunlarının küskün ihtişâmıyle,
Ne ser-nigûn oluvermiş, aman bakın Nil'e!*

Binlerce yıl öncesinin yapıları hiç şüphesiz insan eliyle yapıp günümüze kadar gelmiştir. Şair, burada insan aklının anlamakta zorluk çektiği yapıların inşa ettirildiği insanlara değinmektedir.

Alınların biriken kanlı, terli hüsrânı

İfadesiyle insanoğlunun hangi zorlu şartlarda çalışıp da alınlarının kanla karışık ter akıtığından bahsetmektedir. Şiirin bu bölümünde çalışanlara yani işçilere daha doğrusu Kral Tanrıların kullarına karşı yine o tanrıların (firavunların) acımasızlıklarını dile getirmektedir. Günümüzde ileri teknolojinin verdiği imkânlarla Mısır'ın Karnak vb. bölgelerinde yapılan arkeolojik kazılarda Krallar Vadisindeki¹⁶ heykel ve mezarların inşaasında çalışanların acı-

¹⁶ Türkçeye Mısır Krallar Vadisi şeklinde tercüme edilen ifade Avrupalılar tarafından "Egypt Valley of the Kings" şeklinde, günümüzde Mısırlılar tarafından da Arapça olarak Vâdi el-Mülûk olarak isimlendirilmektedir.

masızca çalıştırıldıkları şeklinde bulgulara rastlanmaktadır. İşte Mehmet Akif bu mısra ile bu duruma dikkat çekmektedir.

Şu "Teb" harâbesinin dalga dalga umrânı

mısraında Mısır ve Firavun medeniyeti aynı zamanda dinler tarihi açısından ehemmiyeti olan "Teb" şehri hatırlanmaktadır. Teb¹⁷, bir zamanlar görkemli bir yer iken günümüzde artık harabe şekline dönüşmüştür. Mısır'ın eski tarihi açısından fevkalade bir değere sahip olan tarihi Teb'in yakınında günümüzdeki Luxor kenti bulunmaktadır.

Şiirin 17-18. mısralarındaki ifade ile yine Nil, mevzubahis edilmektedir:

*Bugün, sütunlarının küskün ihtişamıyla
Ne ser-nigûn oluvermiş, aman bakın Nil'e!*

17. mısra ile Krallar Vadisi'ndeki ihtişamlı sütunlara değinilmektedir. Bu ihtişamın binlerce senenin ardından başaşağı oluşları ifade edilmektedir.

Şiirde Firavun devri eserlerine kafile olarak yorgun bir şekilde yaklaşmaları da;

*Daraldı gitgide vâdî, demek yakınlaştık;
Harabeler sökedursun, yavaş yavaş, artık:*

Tarihi yapılara iyice yaklaşmalarını "göründü" kelimesini vurgulayarak okuyucuya hissettirmektedir.

*Göründü işte sütunlar, kırık dökük yer yer,
Göründü yerlere bîtâb düşmüş âbideler;
Göründü kaç sıra mâbed ki kaplamış yurdu;
Göründü birçoğunun pâre pâre mâbûdu!*

Sütunların kırık dökük şekilleri, tek kalan bir duvar, gövdesinin kırık elli parçaya bölünmüş bir heykeli tüm ayrıntısıyla okuyucunun zihninde canlandırma yoluna gitmektedir.

*Sağında nâ-mütenâhî yıkıntı dalgaları;
Solunda hangi harîminse tek kalan duvarı;*

İyice yaklaşıp içlerinden geçerken tarihi yapıların bugünkü durumlarını da âdeta gözler önüne sermektedir.

*Önünde, gövdesi kırık elli parça, heykeller;
İlerde burnu kopuk başlar, arkasız beller.*

Ön tarafta gövdesi kırılan heykellerden bahsedilirken "elli parça" ifadesiyle taş heykellerdeki kırılma ve dağılımların yoğunluğuna dikkat çekilmektedir. Yine "burnu kopuk başlar" sözüyle de bazı taş heykellerin burunlarının olmadığı belirtilmektedir.

O yanda kumlara yüzlerce dev kadîdi batar;

¹⁷ Teb şehrinin dinler tarihi açısından ehemmiyeti için bkz. Mürüvvet Kurhan. Eski Mısır ve Orta İmparatorluk Devrinde Siyasi ve Dini Durum. Belleken. 1993; 57: 699-730.

Bir tarafta kumlara yüzlerce iskeletin battığı; daha doğrusu kumlarla örtüldüğü ifade edilmektedir.

*Bu yanda toprağı bin müstahâse yırtar atar.
Harâb emellerin enkâzı savrulur şurada;
Yıkık sarayları çiğner geçer nigâh arada...
Hulâsa, bir, ebedî kevnî yok, zemîn-i fesâd,
İçinde haşre kadar haşrolur durur ecsâd!*

Firavun II. Amnofis (Amenofis)

Şiirin bir bölümünde ise Mısır'ın firavun medeniyeti döneminde hüküm sürmüş olan Amnofis'ten bahsedilmektedir.

*Bu kıpkızıl kayanın bağı kaç yerinden oyuk!
Sırayla birçok isim var... Tesâdüfen okuduk:
"İkinci Amnofis"... Âlâ! Hemen girip görelim...
Eşikte loştu kovuk, şimdi büsbütün muzlim.
Şu var ki, sürmedi, sıyrıldı perdeler nâgâh,
Çevirdi düğmeyi; besbelli, arkâdan fellâh.
Işık güzel, azıcık yol çetin, fakat bu da hiç;
İşin fenası: İçerden gelen sıcak müz'îç...
Ne çâre! İnmeli, mâdem ki sormadan girdik...
Aşağıya doğru zeminin devâmı haylice dik...
Hayır, kapanmayabilmek hüner değil o kadar;
Adımda bir basamak var ki taştan oymuşlar.*

Şiirin bu bölümünde II. Amnofis ismini tesadüfen okuduklarını ve mahzene doğru karanlıklar içinde indiklerini ifade etmektedir. İniş merdivenlerinin basamaklar biçiminde taşlardan oyulduğu ifade edilmektedir.

Şair, Tanrı Kral II. Amnofis'in özel dairesine giriş anını ise sanki okuyucuya yaşatırcasına aktarmakta; daha doğrusu hissettirmektedir.

*Kimin? Nedir? diye, lâkin, kolayladık geçidi;
Direkli bir yere çıkmaktayız, bakın, şimdi.
Hârim-i hâsına geldik demek ki, Fir'avn'ın;
Gürültü etmeyelim, bî-huzûr olur, amanın!*

İşin gerçeğinde de Krallar Vadisine girilip her Tanrı Kralın mumyasının olduğu özel alana doğru hareket edildikçe çok sağlam direklerle karşılaşılmaktadır. Özel alanlar zeminin çok altına inşa edildiği için çökmenin engellenmesi için arkeolojik kazılar esnasında dışarıdan bakılınca zeminin içine girildikçe de tavanın çökmemesi için sağlam direklerle desteklenmeleri söz konusudur.

Şiirin pek çok bölümünde olduğu gibi yukarıdaki mısralarda da sağlam tasvirler söz konusudur. Çıkılan, daha doğrusu inilen zeminden yukarıya doğru tavan desteği yapan direklere varıncaya kadar ayrıntılar şiire yansımıştır.

Mehmet Akif, burada II. Amnofis'in mumyalanmış cesedinin bulunduğu bölüme girişlerini de şu şekilde ifade etmektedir:

Hârim-i hâsına geldik demek ki, Fir'avn'ın;

Bu mısradan sonra gelen mısrada ise alaylı bir şekilde:

Gürültü etmeyelim, bî-huzûr olur, amanın!

diyerek Tanrı Kral II. Amnofis'i bir şekilde alaya almıştır.

Aşağıdaki bölümde ise II. Amnofis'in Firavunluk devrindeki kudret ve acımasızlığından söz edilip mumyasının şimdiki durumu şairin duygu, düşünce ve hayalleri doğrultusunda gözler önüne serilmektedir.

*Adâletin ne şehâmetli bir tecellîsi,
Şu, leş görür gibi görmek İkinci Amnofisi!
Bu Fir'avun ki, civârından ürküyordu beşer;
Bu Fir'avun ki, saraylar, sütunlar, âbideler,
Bütün hayâtını ezberletirdi âfâka;
Bu Fir'avun ki eğilmişse boynu bir hakka,
O sâde kendi bekâsıydı, kendi nefsiydi;
Bu Fir'avun ki, o zillin hayâl-i te'bîdi,
Dumanlı beynini sardıkça, artık efrâda,
Muhâl olurdu huzûr ihtimâli dünyâda;
Bu Fir'avun ki, cehennemdi yerde kâbûsu,
Cehennem olmadan evvel vücûd-ı menhûsu;
Bu Fir'avun ki, beşer, korkudan büküp belini,
Huşû' içinde tavâf eylemişti heykelini;
Bu Fir'avun, bu görünmez kazâ, bu saklı belâ,
Ki bir zaman tapılıp dendi: "Rabbüne'l-âlâ!.."
Ne intikâm-i lâhî, ne sermedi hüsrân!
Gelen, geçenlere ibret, yatar sefil, üryan!
Soyulmadık eti kalmış, bilinmiyor kefeni;
Açıkta, mumyası hâlâ dağılmayan bedeni.*

Bir leşin görülmesi esnasında insanın alacağı ruh hâli II. Amnofis mumyasının görülmesiyle verilmiştir. Firavun II. Amnofis'in halk üzerinde bıraktığı tedirginlik ve korkudan kimsenin kendisine yaklaşamamasından bahsedilerek mezarının bulunduğu mekândaki vaziyeti tasvir edilmiştir.

Şiirin aşağıdaki mısralarında ise eski Mısır'ın Firavun medeniyeti devresinde Tanrı Kral olarak addedilen II. Amnofis'in mumyalanmış cesediyle alakalı gözlemlerini edebi bir lisanla aktarmaktadır:

*Bu çehre miydi ki titrerdi karşısında zemîn?
Bunun mu handesi âfâka tarh ederdi enîn?
Hayır, bu, çehre değil şimdi bir sicill-i azâb:
Bütün hutûtu perîşân, bütün meâli harâb,
Birer siyah uçurum, gürleyen, çakan gözetir;
O yıldırımların artık yerinde yeller eser!*

Ölüm derinleşedursun çökük şakaklarda,
 Düğümlü bir acı hüsrân henüz dudaklarda,
 Nedir düşündüğü, bilmem, o seyrelen sakalın;
 Bir ıstırâb-ı mehîbin zebûnu lâkin alın.
 Yanık kütüklere dönmüş, karın, kasık, el, ayak;
 Yakında küllenerek hepsi târumar olacak.

Karşısında yeryüzünün titrediği surat “bu muydu?” diye şaşkınlıkla karışık bir şekilde sormaktadır. Sorusunun cevabını da yine kendisi vermektedir:

Hayır, bu, çehre değil şimdi bir sicill-i azâb:
 Bütün hutûtu perîşân, bütün meâli harâb,

Hayır, bu surat değil şimdi ızdırapların kaydedildiği sayfadır, demektedir. Gürleyip şimşekler gibi çakan gözle-
 rinin ise birer siyah uçurum olduğunu vurguluyor.

Yaşadığı zamandaki kudretli II. Amnofis’in mumyalanmış cesediyle alakalı tasvirlerine şu anlamlı ifadeleri de ekleyerek devam etmektedir. Onun duduaklarında şu an düğümlü acı bir mahrumiyetin gözlemlendiğini, alınının korkunç bir ıstırabın esiri olduğunu, karın kısmının da yanık kütüklere döndüğünü, el, ayak, karın, kasık tamamının kısa süre sonra kül haline gelip dağılacaklarını ifade etmektedir.

Aşağıdaki mısralarda ise Firavun II. Amnofis’le yüzleşmektedir:

Şu gördüğüm mü nihâyet, bu leş mi âkıbetin?
 Bunun mu uğruna milyonla rûhu inlettin?
 Şeâmetin ne de etmiş ki cevvi istilâ:
 Hayâtın ayrı felâket, memâtın ayrı belâ!
 Evet, sen eyleyemezdin sütun sütun feverân,
 Boşanmasaydı o ter bî-günah alınlardan.
 Zehirli ot gibi fıskırdı heykelin, yer yer,
 Sulandı çünkü şu vâdî beşer kaniyle, beşer!
 Zemine sığmadı bir türlü, korkarım, cesedin;
 Yazık ki murdarı toprak bulup da örtemedin!

II. Amnofis’e seslenerek, neticede bu şekilde gördüğüm gibi bir leş mi olacaktın... Bunun için mi milyonları incit-
 tin? Kötülüklerin gökyüzünü o kadar kaplamış ki hayatın ayrı bir felaket; ölümün ayrı bir bela... Yeryüzüne sığ-
 madı cesedin, yazık ki murdar olmuş vücudunu toprak bulup da örtmedin...

Mehmet Akif, şiirin son mısralarında Tanrı Kral II. Amnofis’i gerçeklerle yüzleştirmektedir:

Bileydim, ey koca Mısır’ın ilâh-ı üryânı!
 Mezâra, heykele ait bütün bu velveleler,
 Bekan için mi hakikat? Merâmın oysa, heder:
 Evet, bütün beşerin hakkıdır bekâ emeli;
 Fakat bu hakkı ne taştan, ne leşten istemeli!

Bileydim ey koca Mısır'ın çıplak tanrısı, mezar ve heykele ait bütün bu feryatlar hakikaten senin ölümsüzlüğün için miydi? Senin isteğın bu idiye boşuna... Ebedi hayat, yani ölümsüzlük tüm insanlığın hakkıdır. Ama bu hak ne taştan ne de leşten istenmemelidir.

Fir'avun ile Yüz Yüze¹⁸

Fahrü'n-nisâ Emîre Hadice Hanımefendi Hazretlerine

*Şu bağı yelkeni çözsek de nehri atlayarak,
Biraz da karşıki vâdiye doğru yollansak.
Güneş çocuk: Yoracak hali yok, sular durgun;
Gelin gecikmeyelim, tam zamanı yolculuğın.
Kürekler işlesin öyleyse, durmadan gideriz.*

*Fakat, bu "Nîl-i mübârek" mezar kadar hissiz:
Bütün sevâhili boğmuş, gömerken emvâcı,
Ne vardı bir acı duysaydı? Şöyle dursun acı;
Huzûr içinde, sanırsın ki ninniler duyuyor:
Semâyı altına sermiş, derin derin uyuyor!
Henüz harîm-i zilâlinde bir cihan saklar,
O, belki yetmiş asırlık, mehîb "Karnak"lar;
Alınların biriken kanlı, terli hüsrânı:
Şu "Teb" harâbesinin dalga dalga umrânı
Şu, sermediyyeti hâlâ sayıklayan, âsâr,
Ki hây u hûy-ı medîdiyle inlemişti civâr...
Bugün, sütunlarının küskün ihtişâmıyle,
Ne ser-nigûn oluvermiş, aman bakın Nîl'e!*

*Yanaştık öyle mi? Âlâ! Geniş de bir kumsal;
Hemen basıp çıkalım, açmasın kenardaki sal.
Zemîn epey batıyor: Yolcu geçmemiş çokluk...
Şu hurmalıktan tuttuk mu, oh, kurtulduk...
Meğer hiç öyle değilmiş; ne inkisâr-ı hayâl:
Aşınca vâhayı, bir kumdur etti istikbâl!
Batar, çıkar, gideriz, çâresiz, yorulsak da.
Evet, belirmedi, yer yer, birer sevimli ada;
Nedir ki arkası umran, filân değil, heyhat,
O, çöl dedikleri aylarca bitmeyen nakarat!*

*Daraldı gitgide vâdi, demek yakınlaştık:
Harabeler sökedursun, yavaş yavaş, artık:
Göründü işte sütunlar, kırık dökük yer yer,
Göründü yerlere bîtâb düşmüş âbideler;
Göründü kaç sıra mâbed ki kaplamış yurdu;
Göründü birçoğunun pâre pâre mâbûdu!
Sağında nâ-mütenâhî yıkıntı dalgaları;*

¹⁸Şiirin tamamı.

Solunda hangi harîminse tek kalan duvarı;
 Önünde, gövdesi kırk elli parça, heykeller;
 İlerde burnu kopuk başlar, arkasız beller.
 O yanda kumlara yüzlerce dev kadîdi batar;
 Bu yanda toprağı bin müstahâse yırtar atar.
 Harâb emellerin enkâzı savrulur şurada;
 Yıkık sarayları çiğner geçer nigâh arada...
 Hulâsa, bir, ebedî kevnî yok, zemîn-i fesâd,
 İçinde haşre kadar haşrolur durur ecsâd!

Sıkıştı gitgide vâdî, nihâyet oldu boğaz.
 Güneş, çocuk değil artık, şu var ki pek yaramaz:
 Sonunda cevvi tutuşturmak istedikçe hele,
 Çekilmiyordu bu en nazlı günlerinde bile!

Aman bakın, ne perişan şu toprağın hâli:
 Bucak bucak deşerek, toprak olmuş ensâli,
 Çukurlarıyla, hayır, leşleriyle yutmuşlar!
 Kefen soyanlar adammış, bu fâreler canavar!
 Delik deşik kayalıklar, delik deşik sağ sol:
 Mezar araştırıyor her tarafta bir sürü kol.
 Sürüklenir sıralanmış paçavra enkâzı,
 Zuhûr eder diye, altında mummyalar bazı;
 Didiklenir, elenir, kül, kemik, bütün kümeler...
 Nedir bu acz-i beşer karşısında hırs-ı beşer?

Büküldü tuttuğumuz yol cenûba doğru biraz;
 Güneşe rüşdüne rağmen bütün bütün yaramaz:
 Önünde damla kadar gölge sezmesin alevi,
 Bir an içinde, bakarsın, adımlayıp cevvi,
 Ne kuytu der, ne siper, parçalar geçer mutlak;
 Nasıl ki parçalamış: Her taraf çırılçıplak!

Asıl belâsı: Bu gittikçe kıvrılan dirsek,
 Uzun sürerse, eminim, devâm edilmeyecek:
 Kireç yakılmaya mahsus ocakların bir eşi,
 Kürek kürek saçıyor küllenip duran güneşi!
 Hayır, sürekli değil, bitti, hem yaman bitti;
 Gelin de sahneyi bir seyredin, gelin şimdi:

Geçit biraz dönerek garba sarkacak yerde,
 Gerildi ansızın âfâka bir kızıl perde:

Ne ihtişâm-ı ilâhî! Ne saltanat! Ne celâl!
 Eteklerinde zemin, devre devre izmihlâl.
 Bu cephe fecr-i ezelden örülmüş olsa gerek;
 Gurûb alevleri, yâhud, tahaccür eyleyerek,
 Haris emelleri tehlide etmek üzere devam,

Fezâda alnını çatmış bu sermedî eham(1)
 Evet, murâkabe hâlinde bir sükût-ı mehîb,
 Çıkıp harâbe-i edvâra yaslanan bu hatîb.
 Ne bir hitâbe, hayır, yükselen, ne bir minber,
 O çünkü çok daha yüksek, o bir derin makber!

Bu kıpkızıl kayanın bağı kaç yerinden oyuk!
 Sırayla birçok isim var... Tesâdüfen okuduk:
 "İkinci Amnofis"... Âlâ! Hemen girip görelim...
 Eşikte loştu kovuk, şimdi büsbütün muzlim.
 Şu var ki, sürmedi, sıyrıldı perdeler nâgâh,
 Çevirdi düğmeyi; besbelli, arkâdan fellâh.
 Işık güzel, azıcık yol çetin, fakat bu da hiç;
 İşin fenası: İçerden gelen sıcak müz'îç...
 Ne çâre! İnmeli, mâdem ki sormadan girdik...
 Aşağıya doğru zeminin devâmı haylice dik...
 Hayır, kapanmayabilmek hüner değil o kadar;
 Adımda bir basamak var ki taştan oymuşlar.

Yavaş yavaş iniyorken uzandı bir köprü...
 Önünde var ya delilin, tevekkül et de yürü!

Geçer miyiz, geçeriz, haydi şimdi, bismillâh!
 Kazâ savuştı ya, lâkin ne söylüyor fellâh:
 Meğer, zifir mi zifir, bir belâlı kan kuyusu,
 Bu takma köprünün altında tutmamış mı pusu!
 Demek ki: Çalmak için muhteşem kemiklerini,
 İkinci Amnofis'in kim delerse makberini;
 -Nüfûza uğraşırken yolun serâirine-
 Basınca iğreti konmuş kapakların birine,
 Cehennem dibi buymuş! deyip tekerlenecek!

Aman çabuk geçelim, yer tekin değilmiş pek...
 Demin kalan basamaklar yetiştiler tekrar,
 Berâber etmeye baktık aşağıya doğru firâr,
 Sitâre mevkibi hâlinde kâfileyle ziyâ,
 Geçit boyunca dizilmiş, pırl pırl guya:
 Kovanda hapsedilen bir yığın ateşböceği,
 Delip halâs olayım, der, bu sermedi geceyi!
 Duvarların, tavanın her yerinde, bî-pâyân,
 Tekerrüriyle tevâlî eden rumûz-ı beyân.
 Nedir leyâle bürünmüş o renk renk eşkâl?
 Kimin hesâbına zulmette oynayan bu hayâl?

(1) (Bu dipnot, şiirin orijinalindeki şekliyle verildi.) El-Uksur'da "Vâdi'l-Mülûk" dedikleri vâdinin nihayetinde bir kızıl dağ var ki sînesi Firavun mezarlarıyla dolu. Hilkatın bu eserini, Kâhire civarındaki ehamlarla karıştırmamalı.

Kimin? Nedir? diye, lâkin, kolayladık geçidi;
Direkli bir yere çıkmaktayız, bakın, şimdi.
Hârim-i hâsına geldik demek ki, Fir'avn'ın;
Gürültü etmeyelim, bî-huzûr olur, amanın!
Fakat, bu sahne, dağın, sinesinde, pek müdhiş;
Açık semâ gibi yıldızlı, mâvi bir meneviş
Parıldayıp duruyor, kaplamış bütün sakfi.

Duvarların görünen sağlı sollu, her tarafı,
-Memâtı hep akabâtiyle gösterir yollu-
Ecinni ordusu şeklinde bin hurâfe dolu.
Nasıl ki aynı hikâyâtı söylüyor tekmîl,
Şu perde perde sütunlar da işte ber-tafsîl.

Peki, o nerde? diyorduk, hemen zuhûr etti,
Benekli kırmızı benziyle parlayan lâhdi.
Açıktı üstü, kapak, şimdi, bir kalın camdı;
Başında düğme de varmış ki asrın evlâdı,
Koşup bükünce, ziyâ huzme huzme fışkırarak,
Göründü, kalkamaz olmuş, zavallı bir hortlak!

Adâletin ne şehâmetli bir tecellîsi,
Şu, leş görür gibi görmek İkinci Amnofisi!
Bu Fir'avun ki, civârından ürküyordu beşer;
Bu Fir'avun ki, saraylar, sütunlar, âbideler,
Bütün hayâtını ezberletirdi âfâka;
Bu Fir'avun ki eğilmişse boynu bir hakka,
O sâde kendi bekâsıydı, kendi nefsiydi;
Bu Fir'avun ki, o zillin hayâl-i te'bîdi,
Dumanlı beynini sardıkça, artık efrâda,
Muhâl olurdu huzûr ihtimâli dünyâda;
Bu Fir'avun ki, cehennemdi yerde kâbûsu,
Cehennem olmadan evvel vücûd-ı menhûsu;
Bu Fir'avun ki, beşer, korkudan büküp belini,
Huşû' içinde tavâf eylemişti heykelini;

Bu Fir'avun, bu görünmez kazâ, bu saklı belâ,
Ki bir zaman tapılıp dendi: "Rabbüne'l-âlâ!..
Ne intikâm-i îlâhî, ne sermedi hüsrân!
Gelen, geçenlere ibret, yatar sefil, üryan!
Soyulmadık eti kalmış, bilinmiyor kefeni;
Açıkta, mumyası hâlâ dağılmayan bedeni.

Bu çehre miydi ki titrerdi karşısında zemîn?
Bunun mu handesi âfâka tarh ederdi enîn?
Hayır, bu, çehre değil şimdi bir sicill-i azâb:
Bütün hutûtu perîşân, bütün meâli harâb,
Birer siyah uçurum, gürleyen, çakan gözetir;

O yıldırımların artık yerinde yeller eser!
 Ölüm derinleşedursun çökük şakaklarda,
 Düğümlü bir acı hüsrân henüz dudaklarda,
 Nedir düşündüğü, bilmem, o seyrelen sakalın;
 Bir ıstırâb-ı mehîbin zebûnu lâkin alın.
 Yanık kütüklere dönmüş, karın, kasık, el, ayak;
 Yakında küllenerek hepsi târumar olacak.

Şu gördüğüm mü nihâyet, bu leş mi âkıbetin?
 Bunun mu uğruna milyonla rûhu inlettin?
 Şeâmetin ne de etmiş ki cevvi istilâ:
 Hayâtın ayrı felâket, memâtın ayrı belâ!
 Evet, sen eyleyemezdin sütun sütun feverân,
 Boşanmasaydı o ter bigünah alınlardan.
 Zehirli ot gibi fıskırdı heykelin, yer yer,
 Sulandı çünkü şu vâdî beşer kaniyle, beşer!
 Zemine sığmadı bir türlü, korkarım, cesedin;

Yazık ki murdarı toprak bulup da örtemedin!
 Değer mi dağlan tırnakla, dişle oydurarak,
 İçinde bir leş için muhteşem saray kurmak?
 Nedir bu kokmuşa dünyâda olmadık tekrîm?
 Niçin nâsîbi değil ruhunun, bu nâz ü naîm?
 Merâmın ölmeyebilmekse, ölmek mümkün:
 Saçıp savurduğun enfâs-ı ömrünün, lâkin,
 Dedin de birkaçı olsun Hudâ yolunda fedâ,
 Şu mâvi kubbeye gömdün mü bir sürekli sadâ?
 Ölüm saçarken o şimşekli gözler âfâka,
 Eğildi baktı mı toprakta can veren halka?
 Şu duygusuz yüreğin susturup leâmetini,
 Yanık yüreklere sundun mu yâd-ı rahmetini?
 Geçen hayât-ı sefilin ki hep çamur, hep kan!
 Deşildi, taşı da bir gün samîm-i yâdından,
 O levsi gördün, utandın, terinle oğdun mu?
 Ağarmıyorsa, nedâmet selinde boğdun mu?
 Hayır, haya denilen renk o çehreden ne uzak!
 Yumuldu gitti gözün, kirpiğin yaşanmayarak!
 Sığındı mummyaya ciyfen, yegâne şaheserin;
 Fakat, sığındı mı gufrâna rûh-ı derbederin?

Hayatının deşiversem birinci perdesini,
 Kulaklarım duyacak çıplak etlerin sesini.
 O etlerin ki alev püsküren sıcaklarda,
 Tüter dururdu, inen kırbacınla kalkar da!
 Yorulmak onlar için bir bilinmedik hakti,
 O etlerin ki bütün hakkı parçalanmaktı!

Gözümde canlanıyor, şimdi, devr-i muhteşemin;

Nasıl hayâleti kumlardan uğradıysa, demin.

*Fakat, nasibini almış ki her tarafta ibâd,
Yetim iniltisi, ancak, kesilmeyen feryâd!
Ne hânümanları yıktın yıkılmadan şuraya?
Ne âşîyanları ezmişti, kim bilir, şu kaya?
Dokunsam ağlayacak, söylemez ki kaç kanı var,
Uzandığın çukurun, karşıdan bakan şu duvar.
Ne yüzle söyleyebilsin: Şerîk-i hüsrân!*

*Bileydim, ey koca Mısır'ın ilâh-ı üryânı!
Mezâra, heykele ait bütün bu velveleler,
Bekan için mi hakikat? Merâmın oysa, heder:
Evet, bütün beşerin hakkıdır bekâ emeli;
Fakat bu hakkı ne taştan, ne leşten istemeli! (Hilvan, 29 Kânunuevvel 1339 (1923)
(Safahat (Akçağ):2017, 489-497)*

SONUÇ

Dinler tarihi açısından dikkat çeken şahsiyetler dini ve tarihi metinlerde konu edilmişlerdir. Mehmet Akif'in "Fir'avın ile Yüz Yüze" şiirinde kadim Mısır medeniyetinin Kral Tanrılarında olan II. Amnofis'in mevzubahis edilmiş olmasını dinler tarihini de dikkate alarak inceleme yoluna gittik. Çalışmamızda Mehmet Akif'in Türkiye'deki zorlaşan hayatına kısaca değindikten sonra kendisini Mısır'a davet eden Abbas Hâlim Paşa'dan ve Mehmet Akif Ersoy'un Kahire hayatında yakınında olan Müderris İhsan Efendi'den bahsedildi. Dinler tarihi açısından ehemmiyetli bir yere sahip olan antik Mısır medeniyeti Kral Tanrılarında addedilen Firavun II. Amnofis'in Mehmet Akif'in "Fir'avın ile Yüz yüze" şiirinde işlendiği mısralar açıklandı. II. Amnofis'in yaşadığı zamandaki insan kitlelerini titreten kudretli özellikleri ve mumyasının binlerce yıl sonraki hâlinin Mehmet Akif'in şiirine yansımış şekli verilerek değerlendirildi. Bu değerlendirmede Mehmet Akif'in Mısır kadim medeniyetinin Firavunlar devresine karşı yaptığı sorgulamalar üzerinde duruldu.

KAYNAKÇA

- Doğan Averbek, G. (2019). Yozgatlı İhsan Efendi'nin Türk Dili ve Edebiyatı Sahasındaki Faaliyetleri, *Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi*, (10) , 47-74 .
- Cündioğlu, Düccane (2005). *Âkif'e Dair*, İstanbul: Kaknüs Yay.
- Çantay, Hasan Basri, (1966). *Âkifnâme*, İSTANBUL
- Çelik, Yakup (2017). *Safahat*, Ankara: Akçağ Yay.
- Çetin, Altan (2021). "Mısır Milli Kütüphanesi ve Buradaki Türkçe Yazma/Basma Eserlere Dair", *Kitaplar ile Geçen Bir Ömür Mustafa Vedat Sönmez'e Armağan Kitap ve Kütüphane*, Efeakademi Yay. İst. s. 240-249.
- Çilingir, Gökçe Yılmaz, (2019). *Amarna Çağı Firavunları Zamanında Eski Yakındoğu*, Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Düzdağ M. Ertuğrul (2004). *Mehmet Âkif Ersoy*, İstanbul: Kaynak Kitaplığı
- Düzdağ M. Ertuğrul (2015). *Mehmet Akif Mısır Hayatı ve Kur'an Meali*, İstanbul: Şule Yay.

- Düzdağ, M. Ertuğrul (1991). *Safahat (Eski ve Yeni Harflerle Tenkitli Neşir)*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Eşref Edib (1962). *Mehmet Âkif Hayatı-Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, C. I, İstanbul: Sebilürreşad Neşriyatı.
- İhsanoğlu, E., Kalyon, A ve Kalyon, F. (2021). *Sürgünde Unutulan Türk Şairi İbrahim Sabri Mısır Dâneleri'nden Seçmeler*, İstanbul: Kabalıcı Yay.
- Kalyon, Abuzer (2012). *Mehmet Akif Ersoy' dan Seçmeler*, Ankara: Akçağ Yay.
- Kalyon, Abuzer (2017). "Mehmet Akif Ersoy'un Mısır Günleri", *80 Yıl Sonra Mehmet Akif Ersoy*, İstanbul: Türkiye Yazarlar Birliği Yay.
- Kalyon, Abuzer (2021). "Mısır'daki Türkçe Yazma Eserlerin Durumu ve Bunları Gün Işığına Çıkaran Şahsiyetler", *İlim ve İrfan Yolun Bir Hezarfen: Ekmeleddin İhsanoğlu'na Armağan*, İstanbul.
- Kalyon, Abuzer (2021). "Mehmet Akif'in Kur'an Meali'nin Serüveni", *New Era International Journal Of Interdisciplinary Social Researches*, Year 6 (2021)Vol:7 Issued in MARCH, 2021 s. 1-10.
- Kalyon, A. ve Kalyon, F. (2015) "Mısırdaki Türkçe El Yazmaları Hakkında Görüşler", *International Journal of Languages' Education*, 1(Volume 3 Issue 3), 1-10.
- Kalyon A. ve - Kalyon, F. (2019). "Kutadgu Bilig'in Kahire Nüshası ve Mısır Millî Kütüphanesinde Bulunan Türkçe Yazma Eserlerin Mahiyetleri", *Yazılışının 950. Yılı Anısına Uluslararası Kutadgu Bilig ve Türk Dünyası Sempozyumu*, 3-5 Ekim, Ankara/Türkiye, Sempozyum Bildiri Kitabı, s. 131
- Kalyon, Filiz, (2021). "Mehmet Akif'in Mısır'da yazdığı şiirler, Mehmet Akif'in Bazı Şiirlerinde Mısır Yansımaları"; *New Era International Journal Of Interdisciplinary Social Researches*, Year 6 (2021), Vol:7.
- Kozlu, Z. Gözde (2018). "Mehmet Akif Ersoy'un Mısır Hayatı ve Mısır'da Yazdıkları", *Researcher: Social Science Studies*, Cilt 6 / Sayı 4, s. 431-445.
- Kurhan Mürüvvet (1993). "Eski Mısır ve Orta İmparatorluk Devrinde Siyasi ve Dini Durum". *Bellekten*, 57(), 699-730.
- Yıldız, Ahmet (2005). *Kur'anda Helâk Olan Kavimler*, Konya: Tekin Yay.
- Yıldız, Ahmet (2000). *Kur'an-ı Kerim'de Felaketlerle Karşılaşan Toplulukların Helak Nedenlerinin Dinler Tarihi Açısından Tahlili*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.